

PRZESTĘPSTWA WOBEC NIELETNICH, PRZESTĘPSTWA SEKSUALNE

CRIMES AGAINST MINORS, SEXUAL OFFENSES

Grażyna Jarząbek-Bielecka¹, Joanna Buks³, Dorota Lorkiewicz-Muszyńska², Marzena Labęcka², Maksymilian Jarząbek¹, Anna Bielecka-Gąszcz¹, Maciej Wilczak³, Magdalena Pisarska-Krawczyk^{3,4}, Tomasz Opala³

¹ Department of Perinatology and Gynecology, Division of Developmental Gynecology and Sexuology

² Department of Forensic Medicine, Poznan University of Medical Sciences, Poland

³ Ginekologiczno-Położniczy Szpital Kliniczny, Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

⁴ Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego w Kaliszu

STRESZCZENIE

Wszelkie działania będące odstępstwem od prawa są zabronione przez sformalizowane kodeksy prawne i są karalne – nazywane są one wykroczeniami albo przestępstwami. Normy prawne odnoszą się także do seksualności. W pracy przedstawiono problem przestępczości seksualnej.

Słowa kluczowe: prawo, seksuologia, przestępstwa seksualne.

ABSTRACT

Formalized legal codes prohibit and penalize every deed that infringes legal regulations. Such a deed is called either offence or crime. Legal regulations also refer to the issues of sexuality. This paper aims at presenting special issues: sexual crimes.

Keywords: law, sexuology, crimes.

176

Wstęp

W nowoczesnych społeczeństwach wszelkie działania będące odstępstwem (dewiacją) od prawa są zabronione przez sformalizowane kodeksy prawne i są karalne – nazywane są one wykroczeniami lub przestępstwami. W aspekcie prawnym wyróżnia się przestępstwa seksualne i przestępstwa na tle seksualnym. Do pierwszych zaliczane są takie przestępstwa, w których opisie wyraźnie wymienia się okoliczności natury seksualnej- zgwałcenie (art. 197 KK), kazirodztwo (art. 201 KK), określane przez prawo jako przestępstwa seksualne stypizowane. Do drugiej kategorii należą wszystkie inne przestępstwa, jeżeli w konkretnym przypadku spostrzec można działanie czynników seksualnych w zachowaniu sprawcy.

Cel

Celem pracy była analiza danych dotyczących przestępstw seksualnych, w oparciu o dane Prokuratury Okręgowej w Poznaniu w latach 2000–2010.

Materiał i metody

Materiał stanowiła dokumentacja z Prokuratury Okręgowej w Poznaniu dotycząca przestępstw seksualnych z lat 2000–2010 oraz sposobu zakończenia postępowania w tych sprawach.

Zastosowano analizę statystyczną.

Wyniki

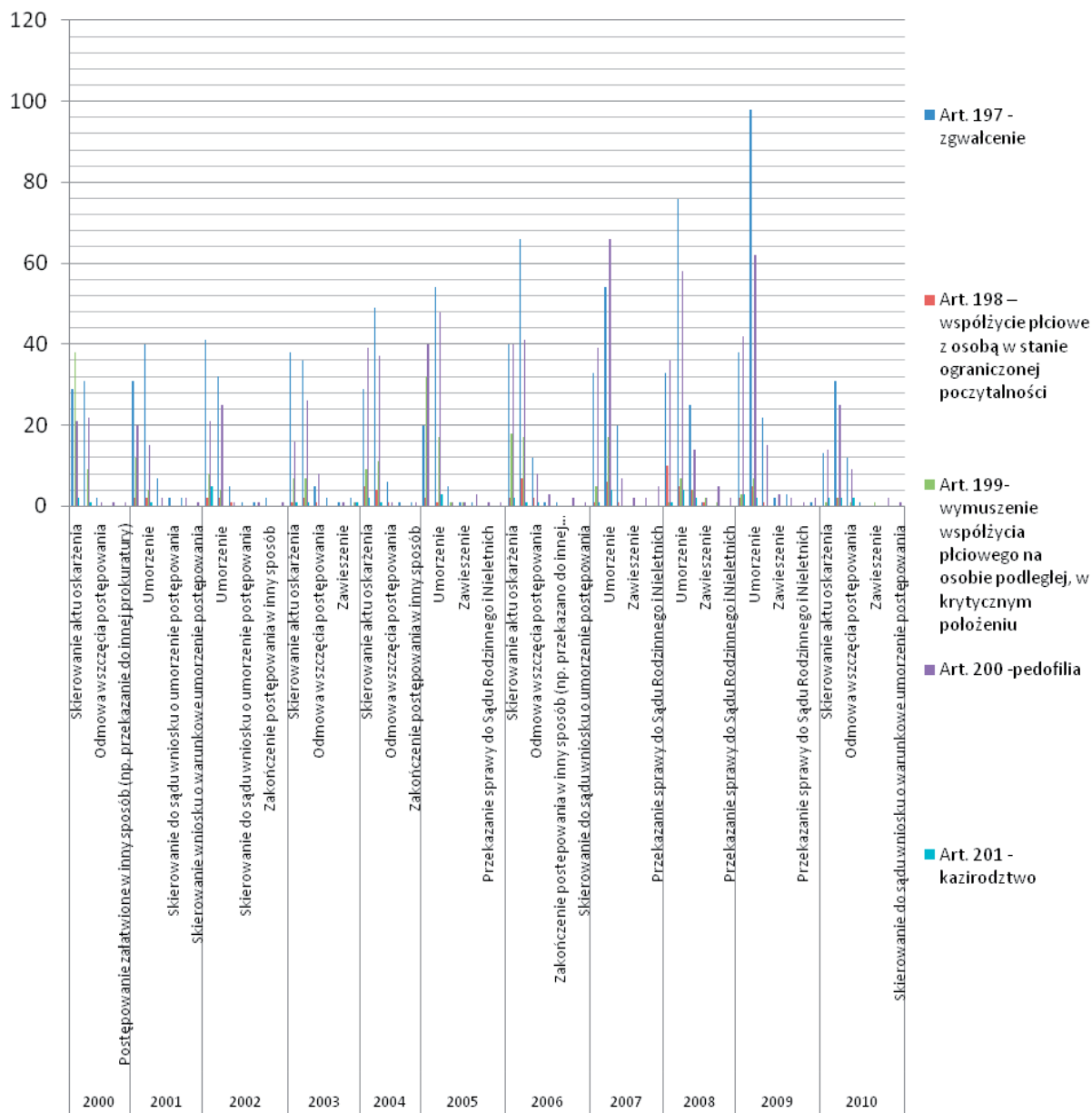
Wyniki przedstawiono na wykresach.

Według danych Prokuratury Rejonowej Poznań-Grunwald w latach 2000–2010 odnotowano 88 spraw dotyczących przemocy na tle seksualnym z wykorzystaniem nieletnich, co stanowiło 44% wszystkich zgłoszonych spraw. W 22 sprawach spośród 88 (20%) miało miejsce skierowanie aktu oskarżenia.

Według danych Prokuratury Okręgowej w Poznaniu w latach 2000–2010 odnotowano 288 spraw dotyczących przemocy na tle seksualnym z wykorzystaniem nieletnich, co stanowiło 38% wszystkich zgłoszonych spraw. W 288 sprawach spośród 871 (25%) miało miejsce skierowanie aktu oskarżenia.

Dyskusja

Od początku cywilizacji seksualność była objęta regulacją obyczajową i prawną. Sformułowania zasad normujących seksualność człowieka różnią się w zależności od epoki, od poziomu kulturalnego, od warunków geograficznych i klimatycznych, a także w zależności od warunków życia danego społeczeństwa. Już w najstarszych cywilizacjach państwo narzucało prawną reglamentację życia seksualnego i generalnie było nastawione na małżeństwo i rodzinę. Zachowania seksualne są do dziś regulowane przez prawo. Zawiera ono przepisy, które zabraniają pewnych czynów

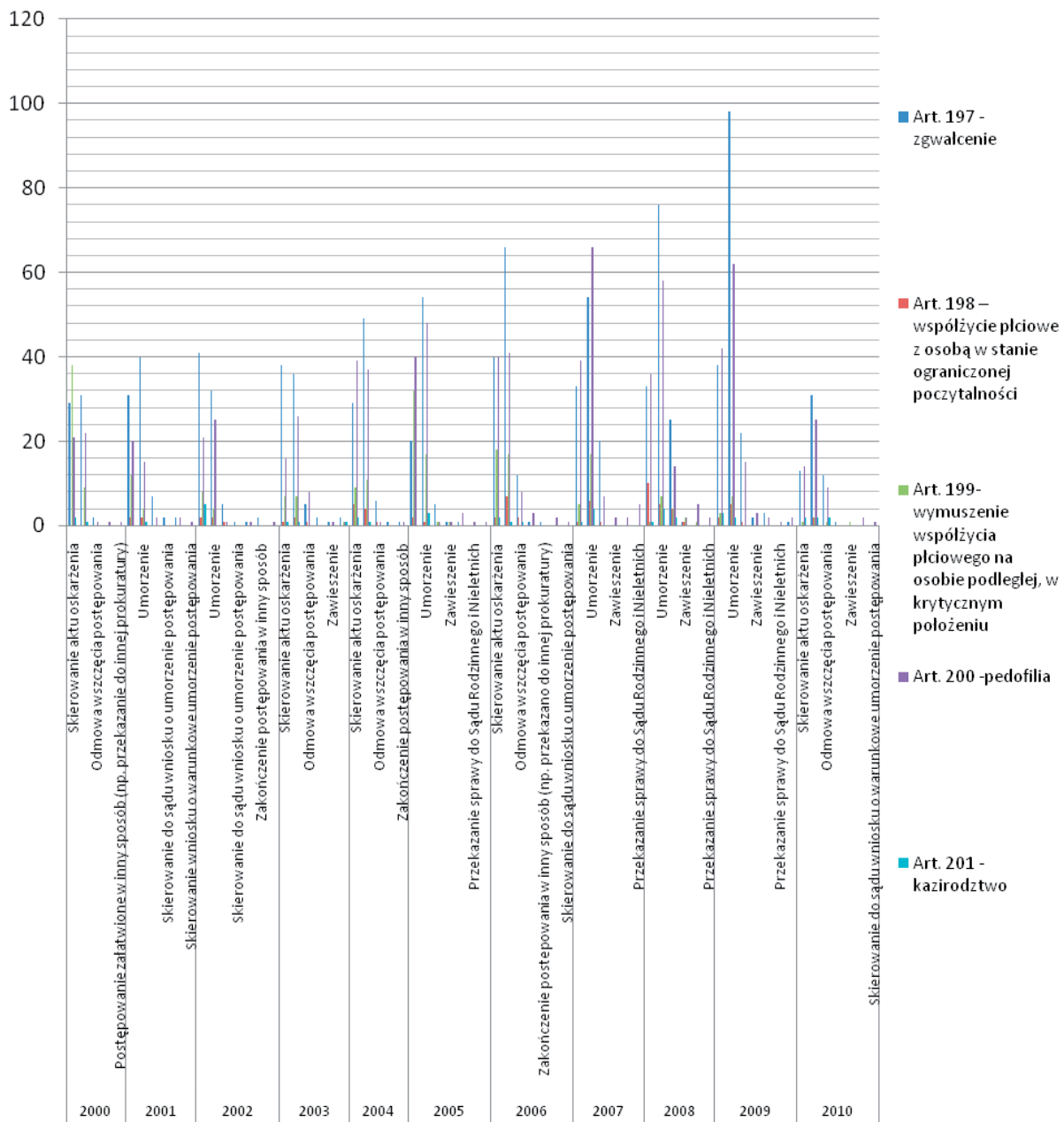
Rycina 1. Przestępstwa seksualne, w oparciu o dane Prokuratury Rejonowej Poznań-Grunwald w latach 2000–2010 z uwzględnieniem sposobu zakończenia postępowania

Rycina 2. Przestępstwa seksualne, w oparciu o dane Prokuratury Rejonowej Poznań-Grunwald w latach 2000–2010

Rycina 3. Przestępstwa seksualne na nieletnich w oparciu o dane Prokuratury Rejonowej Poznań-Grunwald w latach 2000–2010

Rycina 4. Przestępstwa seksualne, w oparciu o dane Prokuratury Okręgowej w Poznaniu w latach 2000–2010 z uwzględnieniem sposobu zakończenia postępowania

seksualnych pod groźbą sankcji karnych. W różnych krajach i środowiskach ten sam czyn będzie podlegał innym regulacjom (lub nie będzie podlegał żadnym) i może być różnie interpretowany [1].

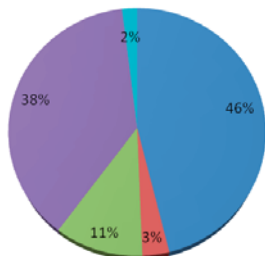
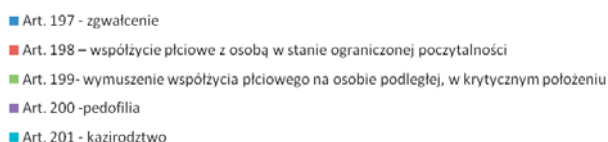
W ukształtowaniu obecnego kodeksu karnego ważną rolę odegrał kodeks karny z 1932 r. oparty na filozofii materialistycznej. W rozdziale XXXII zatytułowanym „Nierząd” wszystkie zawarte w nim przestępstwa seksualne uważane były za „czyny nierządne”, wymierzone przeciwko określonemu „rządowi”, porządkowi w sferze seksualnej. Obowiązujący potem kodeks karny z 1969 r. odstąpił częściowo od tej inspiracji, opierając się m.in. na gruncie filozofii wolnościowej. W kodeksie tym prze-

stępstwa seksualne znalazły się w dwóch następujących po sobie rozdziałach: w XXII – „Przestępstwa przeciwko wolności” i w XXIII – „Przestępstwa przeciwko obyczajowości”.

Prawo karne przewiduje następujące typy przestępstw seksualnych:

- 1) obcowanie płciowe pozbawione cech faktycznej dobrowolności ze strony jednego z partnerów (zgwałcenie, wyzyskanie braku świadomości, bezradności, zależności, krytycznej sytuacji itp.)
- 2) pedofilia (czyny erotyczne względem sytuacji itp.)
- 3) ekshibicjonizm (zachowanie seksualne przejawiane publicznie lub w obecności dzieci)

Przestępstwa seksualne w latach 2000 - 2010 - dane Prokuratury Okręgowej w Poznaniu

Rycina 5. Przestępstwa seksualne, w oparciu o dane Prokuratury Okręgowej w Poznaniu w latach 2000–2010

- 4) kazirodztwo
- 5) rozpowszechnianie przedmiotów pornograficznych
- 6) przestępstwa stymulujące w jakiś sposób uprawianie prostytucji przez inną osobę (stręczycielstwo, sutenerstwo, kuplerstwo) [2].

Dziecko w polskich procedurach, jak wspomniano, określane jest jako „osoba, która nie ukończyła 17 lat”, „małoletni” czy „nieletni”. Konwencja o Prawach Dziecka przyjmuje, że pojęcie „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej 18 lat, chyba, że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność (art. 1 Konwencji). W prawie polskim pełnoletność uzyskuje się z chwilą ukończenia 18 lat (art. 10 § 11 k.c.) z wyjątkiem kobiet, które ukończyły 16 lat i zawarły związek małżeński za zgodą sądu opiekuńczego (art. 10 § 2 k.c.).

Kodeks karny z 1997 r. przyjął, iż ukończenie 17 lat jest granicą pozwalającą na traktowanie sprawcy czynu zabronionego jako podmiotu zdolnego do ponoszenia odpowiedzialności karnej (art. 10 § 1 k.k.) Z tego względu osoba do ukończenia 17 lat jest traktowana w zakresie odpowiedzialności karnej jako nieletnia.

Sprawa komplikuje się dodatkowo poprzez to, że w art. 10 § 2 k.k. odpowiedzialność karną może ponieść także i nieletni po ukończeniu lat 15, jeżeli spełnione zostaną przesłanki określone tym przepisem. Przesłanki te to m.in. konieczność popełnienia czynu opisanego w jednym z wymienionych enumeratywnie w § 2 artykułów k.k., ponadto do wymierzenia kary może dojść jedynie po wszechstronnej ocenie okoliczności sprawy i stopnia rozwoju sprawcy, gdy jego właściwości i warunki osobiste przemawiają za tym rozwiązaniem

i w szczególności gdy inne wcześniejsze środki wychowawcze nie przyniosły skutku. Jednak nawet wówczas gdy stan faktyczny spełnia wszystkie ww. warunki, sprawca może zostać poddany karze jedynie w wymiarze maksymalnie dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za dane przestępstwo; sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary. Dopuszczenie możliwości karania osób poniżej lat 18 nie sprawia, że osoby te automatycznie traktowane mogą być jako dorosłe. Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26.10.1982 w art. 1§ 1 u.p.n. wyróżnia trzy kategorie osób:

- nieletnim jest osoba do lat 18 odpowiadająca w zakresie „zapobiegania i zwalczania demoralizacji” (dolna granica nie jest określona)
- osoba między 13–17 rokiem życia odpowiadająca za popełnione czyny karalne
- osoba do lat 21 w zakresie postępowania wykonawczego.

Warto też zwrócić uwagę, że tzw. Reguły Pekinские, których częścią są Wzorcowe Reguły Minimalne Narodów Zjednoczonych Dotyczące Wymiaru Sprawiedliwości Wobec Nieletnich w pkt. 4.1 zawierają postulat, aby w ustawodawstwach posługujących się pojęciem wieku, od którego rozpoczyna się odpowiedzialność karna nieletnich, dolna granica nie była ustalona zbyt nisko, pamiętać bowiem trzeba o kwestiach dojrzałości emocjonalnej, umysłowej i intelektualnej. Słusznie zatem zwraca się uwagę na to, że dziecko z psychologicznego punktu widzenia nie jest tylko „miniaturą dorosłego”.

Pierwszym prawnikiem, który zauważył konieczność zastosowania psychologii do oceny zeznań świadków był H. Gross, który postulował, aby w trudnych przypadkach wzywać psychologów jako biegłych. Rozwój prawa i psychologii przyczynił się w ogóle do tego, że dzieci i kobiety mogły występować w charakterze świadków (w procesie feudalnym nie posiadały one zdolności procesowej). Dziecko pozostaje pod ochroną prawa karnego. Może ono bowiem stać się ofiarą szeregu przestępstw przewidzianych przez Kodeks karny (zgwałcenie art. 197 § k.k., dokonanie czynności seksualnej art. 200 § 1 k.k.), kazirodztwo (art. 201 § k.k.), pornografia (art. 202 § 2 k.k.), stręczycielstwo (art. 203 k.k.), znęcanie (art. 207 § k.k.), rozpijanie (art. 208 § k.k.), niealimentacja (art. 209 § k.k.), porzucenie (art. 210 k.k.), uprowadzenie (art. 211 k.k.). Dziecko-ofiara przestępstw jest stroną postępowania karnego, z tym, że jego uprawnienia procesowe są w praktyce realizowane przez przedstawicieli ustawowych.

Podstawą prawną, w oparciu o którą lekarz ma obowiązek powiadomić prokuraturę lub policję o wykorzysta-

niu seksualnym dziecka jest artykuł 304 Kodeksu Postępowania Karnego – jest to przestępstwo ścigane z urzędu:

Art. 304 k.k.

§ 1. Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję.

§ 2. Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie powiadomić o tym prokuratora lub Policję.

Rozdział XXV k.k. zawiera artykuły dotyczące przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności.

O przestępstwach seksualnych wobec małoletnich mówią następujące artykuły:

Art. 199 k.k.

§ 1. Kto, przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia, doprowadza inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Jeżeli czyn określony w § 1 został popełniony na szkodę małoletniego, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 3. Karze określonej w § 2 podlega, kto doprowadza małoletniego do obcowania płciowego lub poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, nadużywając zaufania lub udzielając mu korzyści majątkowej lub osobistej, albo jej obietnicy.

Art. 200 k.k.

§ 1. Kto doprowadza małoletniego poniżej lat 15 do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto utrwała treści pornograficzne z udziałem takiej osoby.

Art. 201 k.k.

Kto dopuszcza się obcowania płciowego w stosunku do wstępnego, zstępnego, przysposobionego, przysposabiającego, brata lub siostry, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 204 k.k.

§ 1. Kto, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, nakłania inną osobę do uprawiania prostytucji lub jej to ułatwia, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

§ 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto czerpie korzyści majątkowe z uprawiania prostytucji przez inną osobę.

§ 3. Jeżeli osoba określona w § 1 lub 2 jest małoletnim, sprawca podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Zważywszy na fakt, że skutki wykorzystania seksualnego dziecka to oprócz urazu fizycznego także zakłócenie prawidłowego rozwoju psychoseksualnego, zadaniem lekarzy, pedagogów i psychologów jest sprawna i pewna identyfikacja przestępstwa, umożliwiającą rozpoczęcie działań terapeutycznych i wszczęcie postępowania prawnego.

Należy podkreślić, że nie tylko wewnętrzne przepisy państwa chronią niepełnoletnich – istotną rolę odgrywają również przepisy prawa międzynarodowego. Choć regulują one ogólne kwestie ochrony dziecka, jednak to co wyznaczają musi być uwzględnione i respektowane przez krajowe akty ustawowe. Zaliczają się do nich m.in.: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych, Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych, Europejska Karta Socjalna, Konwencje, Rekomendacje i Zalecenia Rady Europy; a także umowy międzynarodowe dotyczące wyłącznie dzieci, tj. wspomniana już Konwencja o Prawach Dziecka, Konwencja o Ochronie Dzieci i Współpracy w Dziedzinie Przynależności Międzynarodowej, Europejska Konwencja o Wykonywaniu Praw Dzieci. Ponadto w Polsce od niedawna istnieje instytucja Rzecznika Praw Dziecka, który zobowiązany jest do przeciwdziałania wystąpieniu złego traktowania, zaniedbania, przemocy czy wyzysku w stosunku do dziecka [1].

Warto zwrócić uwagę na sposób, w jaki doktryna prawa karnego określa przedmiot ochrony objęty regulacjami artykułów dotyczących przestępstw seksualnych i na tle seksualnym. Podstawową wartością, która znajduje się pod ochroną przepisów prawa karnego odnoszącego się do sfery życia seksualnego jest indywidualna wolność jednostki, i to wolność definiowana w sposób pozytywny, jak i negatywny – a więc wolność DO samodzielnego i swobodnego podejmowania decyzji związanych z życiem płciowym (o tyle, o ile nie wyrządza to krzywdy innej jednostce i nie przynosi obiektywnego uszczerbku realnym interesom społecznym) [4], ale też wolność OD wszelkiego fizycznego i psychicznego przymusu w tej intymnej sferze życia. W sposób szczególny chroni prawo karne sferę seksualności nieletnich. W projekcie Kodeksu karnego z 1969 r. ustawodawca wskazuje na szczególną potrzebę ochrony prawidłowego rozwoju psychicznego i fizycznego małoletnich, na potrzebę zapobieżenia ich deprawacji i demoralizacji a także na konieczność zapewnienia bezpiecznych warunków do normalnego rozwoju psychofizycznego dziecka [5]. W katalog przedmiotów ochrony prawa karnego należy też niewątpliwie wpisać obyczajność społeczną.

Warto przy tym zauważyć, że ochrona wolności seksualnej nieletniego nie polega bynajmniej, tak jak w przypadku ochrony wolności osoby dorosłej, na pełnym poszanowaniu decyzji woli nieletniego, ale na ochronie wolności seksualnej wtedy, gdy dana osoba nieletnia nie jest w stanie podejmować i wyrażać swoich decyzji (np. niemowlę) albo wtedy, gdy z powodu niedojrzałości jej decyzje nie mogą być traktowane jako wystarczająco przemyślane. Niekiedy może się więc zdarzyć, że, ze względu na wysoki indywidualny stopień socjalizacji i rozwoju świadomości seksualnej u nieletniego, prawo będzie działało niejako wbrew woli osoby chronionej – wówczas za przedmiot ochrony należy uznać jedynie obyczajność.

Przykładowo – w krajach islamskich dopuszczalne, społecznie akceptowane, a nawet wręcz pochwalane jest posiadanie kilku żon, podczas gdy w większości krajów europejskich poligamia jest zakazana, a osoba, która się jej dopuszcza ponosi odpowiedzialność karną. Innym przykładem może być obcowanie płciowe z osobą małoletnią lub dopuszczenie się innej czynności seksualnej lub doprowadzanie jej do poddania się takim czynnościom albo do ich wykonania. Nasuwa się myśl jak bardzo problematyczną kwestią może się wydawać interpretacja dość enigmatycznego i pojemnego sformułowania „inna czynność seksualna” [4, 6, 7]. W tym trudnym zadaniu pomocą służyć może tekst prof. Zygmunta, w którym autor cytuje jedną z uchwał Sądu Najwyższego z roku 1999, definiującą inną czynność seksualną jako „akt spółkowania lub jego surogat”, podczas którego „nie musi dojść do immissio penis”, musi natomiast dojść (by mogło dane zachowanie zostać nazwane inną czynnością seksualną) do cielesnego kontaktu między osobami, w szczególności okolicznością wskazującą na fakt dokonania innej czynności seksualnej będzie „dotykane narządów płciowych lub innych z którymi kontakt prowadzi do zaspokojenia sprawcy czynu” [8].

W Polsce, ustawodawca, chcąc chronić osoby niebędące dojrzałe psychicznie i fizycznie przed przedwczesnym rozpoczęciem współżycia, ustalił granicę wiekową, poniżej której, zachowania seksualne wobec osób zaliczonych do tej grupy są karane. W Polsce granica wieku została ustalona na poziomie 15 lat. W przypadku złamania prawa grozi kara pozbawienia wolności od 2 do 12 lat [4, 8].

Na świecie wiek uprawniający do współżycia seksualnego wynosi średnio 15–18 lat. W niektórych regionach ten wiek wynosi jednak 9–21 lat. Istnieją takie państwa, w których zakazana jest aktywność seksualna poza małżeństwem. Złamanie prawa niesie ze sobą różne konsekwencje: od odpowiedzialności za niewielkie wykroczenie, aż do odpowiedzialności przewidzianej za gwałt.

Wnioski

Podsumowując, należy stwierdzić, że na osąd w kwestiach związanych z czynami seksualnymi może wpływać wiele czynników, dlatego ważne jest, aby przy dokonywaniu ocen zwracać uwagę na uwarunkowania kulturowe i prawne funkcjonujące w danym kraju.

Piśmiennictwo

1. Lew-Starowicz Z. Seksuologia sądowa. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa, 2000, s. 61.
2. Marzec-Holka K. Przemoc seksualna wobec dziecka: studium pedagogiczno-kryminologiczne. Wydawnictwo Uczelniane WSP, Bydgoszcz, 1997, s. 16.
3. Podgajna-Kuśmerek M. Pedofilia. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, 2003.
4. Jarząbek-Bielecka G. Seksuologia aspekty humanistyczne. Wydawnictwo UM, Poznań, 2011.
5. Projekt kodeksu karnego, uzasadnienie. Warszawa, 1968, s. 142.
6. [www.wikipedia.org/wiki/Obcowanie płciowe](http://www.wikipedia.org/wiki/Obcowanie_płciowe). Obcowanie płciowe – spółkowanie lub jego surogat, np. stosunek oralny lub analny.
7. www.wikipedia.org/wiki/Inna_czynnosc_seksualna (data dostępu 20.11.07).
8. Tobor Z. O wykładni. Studia Prawnicze. 2009;3.

Adres do korespondencji:

Ginekologiczno-Położniczy Szpital Kliniczny
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu
ul. Polna 33, 60-535 Poznań
tel.: 61 8419224
fax: 61 8419288